

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ МІЖКОНФЕСІЙНОГО ОБ'ЄДНАННЯ НА РІВНІ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

ORGANIZATIONAL AND LEGAL ADJUSTING OF THE PROCESS OF INTER-CONFESSIONAL UNION AT THE LEVEL OF EUROPEAN UNION LAW IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Єрмакова Г.С.,

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри історії та теорії держави і права
Міжрегіональної Академії управління персоналом,
докторант
Інституту законодавства Верховної Ради України*

Розкрито особливості впливу поліконфесійності європейського релігійного простору на подальші процеси інтеграції. Доведено об'єктивність причин та підстав врегулювання проблеми міжконфесійного об'єднання на рівні Європейського Союзу. Розкрито шляхи та способи вирішення проблеми міжконфесійного об'єднання в контексті євроінтеграційних процесів.

Ключові слова: правове регулювання, право ЄС, Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи, релігійний фактор, міжконфесійне об'єднання.

Раскрыты особенности влияния поликонфессиональности европейского религиозного пространства на дальнейшие процессы интеграции. Доказана объективность причин и оснований урегулирования проблемы межконфессионального объединения на уровне Европейского Союза. Раскрыты пути и способы решения проблемы межконфессионального объединения в контексте евроинтеграционных процессов.

Ключевые слова: правовое регулирование, право ЕС, Рекомендации Парламентской Ассамблеи Совета Европы, религиозный фактор, межконфессиональное объединение.

The peculiarities of the influence of the religious confession of the European religious space on the further integration processes was disclosed. It was proved the reasons for settling the problem of interfaith union at the EU level. The way and means of solving the problem of interfaith union in the context of European integration processes were discovered. It was also made the analysis of legal acts of the EU for the purpose of settling the interconfessional association.

Key words: legal adjusting, EU law, recommendations of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, religious factor, inter-confessional union.

Постановка проблеми. Європейська інтеграція на її сучасному етапі зіткнулася з новою проблемою – забезпеченням внутрішньоєвропейської стабільності з урахуванням зростання кількості членів Європейського Союзу (далі – ЄС) та його населення. Останнє є джерелом нових викликів для політичного керівництва ЄС, оскільки збільшення населення суттєво диверсифікує попит на політичні партії, громадські рухи та релігійні течії й організації. Останнє, у свою чергу, створює передумови для активізації поліконфесійних рухів і течій, які часто є антагоністичними, що призводить до дестабілізації суспільного середовища. Боротьба різних релігійних течій та конфесій за нових вірян також є чинником ризику, оскільки порушується релігійна єдність ЄС, яка є запорукою уніфікації цивілізаційних цінностей.

Релігійний чинник лежить в основі євроінтеграційних процесів на ментальному рівні світосприйняття європейськими націями єдиного шляху розвитку об'єднаної Європи. Тому активізація міжконфесійних течій потребує регуляторного впливу з боку як національних урядів, так і наднаціональних політичних органів ЄС. Останнє актуалізувало питання розроблення дієвих нормативно-правових

механізмів врегулювання міжконфесійних відносин на європейському континенті.

Стан опрацювання. Проблематиці нормативно-правового регулювання на рівні єдиної системи права ЄС різних питань релігійного розвитку суспільства належить вагоме місце в дослідженнях багатьох вчених. Натомість проблематику організаційно-правового забезпечення питань міжконфесійного об'єднання висвітлювали фрагментарно в працях деякі науковці, зокрема: Ф. Дженкін, Е. Кауфман, І. Жовква, С. Здіорук, В. Токман та інші.

Метою статті є аналіз сучасного стану організаційно-правового забезпечення процесу міжконфесійного об'єднання на рівні права ЄС.

Виклад основного матеріалу. Врегулювання проблем міжконфесійного об'єднання в контексті євроінтеграційних процесів має надзвичайно практичну мету – забезпечити рівність сприйняття аксіологічного та морально-етичного вимірів інтеграційних процесів всіма європейськими спільнотами та націями. Це повинно відбутися завдяки об'єднанню різних релігійних течій на засадах спільного бачення та розуміння правопорядку як базису мирного існування суспільства. Правопорядок та спосіб правового регулювання суспільних відно-

син мають виходити з єдиної системи цінностей, що формуються в умовах єдності сприйняття духовного та матеріального світу. Перше досягається забезпеченням духовних потреб людини, друге – засобами правового регулювання соціально-економічних відносин, яке здатне забезпечити такий рівень економічної свободи, який дозволить задовольнити матеріальні потреби людини.

Отже, релігійна єдність в межах ЄС є певною запорукою того, що на всьому просторі Союзу суспільствами різних країн однаково сприйматимуться правові регулятори, що встановлюватимуться з урахуванням спільних цінностей. Ці цінності повинні, з одного боку, ідентифікувати національні та ментальної особливості, з іншого – детермінувати рівень єдності та прибічності європейських націй спільному шляху подальшого розвитку в умовах інтеграції. Європейська інтеграція передбачає об'єднання країн на засадах уніфікації наявних моделей державного регулювання публічно-політичних та соціально-економічних процесів, зокрема моделей державно-церковних відносин, шляхом створення нових, спільних для всього ЄС, механізмів та інструментів врегулювання суспільних відносин.

Міжнародно-правові та регіональні інтеграційні акти і договори можуть лише гарантувати й закріплювати окремі елементи свободи віросповідання та совісті, однак вони навряд чи можуть деталізувати такі відносини або впливати на релігійні чи світоглядні уподобання людини і громадянина. Водночас інтеграція завжди відбувається на певних позиціях чи засадах, схожих або однаково прийнятних для більшості учасників інтеграційних процесів. У контексті євроінтеграції питання міжконфесійної особливості деяких європейських суспільств викликають підвищене зацікавлення з боку наднаціональних органів ЄС, але таку цікавість навряд чи можна вважати доцільною, оскільки вона передбачає втручання у внутрішні справи національного уряду.

Всі наведені вище аспекти, які об'єктивують занепокоєність органів ЄС процесами міжконфесійного об'єднання, повинні вирішуватися на наднаціональному рівні шляхом встановлення певних меж державного регулювання відносин у релігійній сфері. Таке регулювання не повинно напругу обмежувати релігійні права та свободи, але водночас має створювати таку модель державно-церковних відносин, яка б давала змогу об'єктивно нівелювати, забороняти чи упереджати такі прояви міжконфесійної взаємодії, які несуть загрози суспільній безпеці в ЄС. Нормативно-правове закріплення політики ЄС та національних урядів повинно супроводжуватися і відповідними доктринальними змінами в системі праворозуміння в питаннях врегулювання релігійних відносин, а також змінами доктринального рівня стосовно сприйняття значущості релігійного чинника для процесів євроінтеграції. Церква істотно впливає на ці процеси через формування відповідних особливостей суспільної свідомості, а тому церква та релігійні організації повинні стати партнерами органів політичного керівництва як на національ-

ному, так і на наднаціональному рівні в ЄС. У цьому, на нашу думку, вбачається ефективність вирішення проблем міжконфесійного об'єднання крізь призму євроінтеграційних процесів.

На нормативно-правовому рівні міжконфесійна єдність декларується, зокрема, у ст. 17 Договору про функціонування ЄС, відповідного до якого «Союз поважає визнаний відповідно до національного права статус всіх світоглядних та неконфесійних організацій. ЄС визнає за цими церквами й організаціями їхню особливу сутність та їхній особливий внесок і підтримує відкритий, прозорий та регулярний діалог із ними» [1]. Дана норма наводилася нами у зв'язку із закріпленням на наднаціональному рівні статусу церкви як особливої форми суспільної організації, що наділяється широким колом автономних повноважень у питаннях задоволення релігійних та духовних потреб людини і громадянина. Статус церкви для політичних органів ЄС такий самий, який церква має в тій або іншій країні ЄС. Сам же Союз приймає, а не регулює діяльність церков в окремих державах, лише декларує непорушність релігійних прав людини та громадянина, а також визначає систему гарантій таких прав, закріплює механізми їх відновлення, зокрема через судову систему, серед іншого, через Європейський суд з прав людини в окремих випадках і через Суд ЄС у загальних – коли національне законодавство суттєво викривляє систему гарантованих на рівні всього ЄС прав людини.

«Визнання конфесійного плюралізму підтверджується ст. 15b Лісабонського договору: «Союз поважає і не завдає шкоди, відповідно до національних законодавств, статусу церков і релігійних об'єднань чи співтовариств у державах-членах» [2]. Розкриваючи дану тезу, знову ж таки звернемо увагу на ті можливості, які ЄС надає державам-членам у питаннях ухвалення спеціального законодавства, яке б регулювало конфесійні та міжконфесійні відносини. Щоправда основним критерієм в ухваленні такого законодавства є необхідність неухильного дотримання прав та свобод людини і громадянина, проголошених та закріплених в більшості міжнародно-правових актах.

«В ЄС розглядають релігійні організації як невід'ємний складник громадянського суспільства, потенціал яких дозволяє їм виступати орієнтиром в етичних питаннях та відігравати певну соціальну роль у національних спільнотах незалежно від того, релігійні вони чи секулярні. Релігійні інституції мають особливі можливості в аспекті зміцнення миру, співробітництва, терпимості, солідарності, міжкультурного діалогу та поширення цінностей, за які виступає Рада Європи» [2]. Такий рівень сприйняття міжконфесійної інтеграції на рівні всього ЄС розкриває нові можливості для доручення таких релігійних організацій до процесів загальноєвропейської інтеграції. Це пояснюється тим, що пошук спільних для різних конфесій і течій християнства поглядів на упорядкування суспільних процесів розкриває нові можливості для аксіологічного переосмислення засад правового регулювання таких про-

цесів на рівні спільного права ЄС, яке виходить за межі національної моделі правового регулювання але не суперечить, а розширює можливості для останньої.

Отже, вирішення проблеми міжконфесійного об'єднання в контексті євроінтеграційних процесів дає нову якість бачення спільних для всіх країн ЄС моделей правового регулювання окремих видів і сфер суспільних процесів.

Досить плідними, з огляду на майбутнє, є наміри чиновників ЄС відвести чільне місце міжконфесійному та суспільно-релігійному діалогам на європейській політичній арені, поглибленому вивченню різноманітних релігійних традицій. Обґрунтування досить просте: тільки через взаєморозуміння, взаємоповагу відкриваються реальні перспективи для утвердження повноцінного, плюралістично орієнтованого демократичного суспільства, спроможного гарантувати захист прав і свобод людини [2].

Тут варто зазначити низку абсолютно практичних кроків, зроблених органами політичного керівництва ЄС, які відображені в ухваленні низки нормативних актів рівня ЄС, як-от:

1. Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1396 (1999) «Релігія і демократія» від 27 січня 1999 р., відповідно до ст. ст. 5, 6 якої визначається, що «демократія і релігія не повинні бути несумісними; абсолютно навпаки. Демократія виявилася найкращою основою для свободи совісті, здійснення віри і релігійного плюралізму. У свою чергу, релігія через свої моральні й етичні зобов'язання, що обстоюють цінності, свої культурні вираження і критичний підхід може бути надійним партнером демократичного суспільства. Демократичні держави, будь то світські або пов'язані з релігією, повинні дозволяти всім релігіям, які дотримуються умов, викладених в Європейській конвенції з прав людини, розвиватися в однакових умовах і давати їм можливість знаходити відповідне місце в суспільстві» [4]. Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1396 (1999 р.) містять чи ненайважливіший висновок стосовно подальших інтеграційних процесів в ЄС, який полягає в тому, що більшість сучасних викликів, які призводять до дезінтеграції (ксенофобські виступи, теракти, расизм, міжнаціональні конфлікти тощо) мають релігійні витoki.

2. Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1720 (2005) «Освіта та релігія» від 4 жовтня 2005 р., в якій визначається, що «варто розділяти політику і релігію. Проте демократія і релігія не повинні бути несумісними поняттями. На ділі їм потрібно стати надійними партнерами у вживаних заради загального блага зусиллях. Прагнучи знайти рішення наявних у суспільстві проблем, державна влада може усунути багато ситуацій, які можуть призвести до релігійного екстремізму. Державі також варто вживати більш дієвих заходів для забезпечення гарантій свободи совісті та релігійні відправлень, заохочувати поширення знань про релігії, активізувати діалог із релігіями і між ними, надавати підтримку соціокультурній релігійній діяльності» [5].

У Рекомендації акцент робиться на тому, що ключове місце в процесі подолання релігійного екстремізму та міжконфесійного протистояння покладається на систему освіти. Ідеться про систему світської освіти, яка повинна формувати в людини та громадянина усталене розуміння необхідності дотримання релігійного плюралізму.

3. Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1804 (2007) «Держава, релігія, світське суспільство і права людини» від 29 червня 2007 р., де в ст. ст. 1 та 2 відзначається, що «релігія є важливою характерною рисою європейського суспільства. Це зумовлено тим, що історично деякі релігії вже протягом декількох століть присутні на європейському континенті, впливають на європейську історію. Організовані релігії як такі є невід'ємною частиною й осередком суспільства і повинні розглядатися як інститути, створені громадянами та для громадян, які мають право на свободу релігії, а також як організації, які є складовою частиною громадянського суспільства з усім своїм потенціалом, що дозволяє служити орієнтиром в етичних і цивільних питаннях, і які відіграють певну роль у масштабах всієї нації, будь то її релігійна або світська частини» [6]. Парламентська Асамблея ЄС визнає той факт, що на європейському континенті постійно збільшується кількість конфесій і релігійних організацій, поширюються нові, так би мовити нетрадиційні для Європи релігії. Водночас у даних рекомендаціях робиться акцент на необхідності та важливості міжконфесійного та міжкультурного діалогу. Розмаїття конфесій Парламентська Асамблея Ради Європи співвідносить із міжкультурними різницями, що стали наслідками активізації міграційних процесів та проникнення на територію ЄС великої кількості біженців з Африки та Близького Сходу. У ст. 8 Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1804 (2007) зазначено виключність релігійного виміру міжконфесійного та міжкультурного співробітництва.

4. Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1805 (2007) «Святотатство, образа почуттів віруючих і ворожі висловлювання на адресу осіб у зв'язку з їхньою релігією» від 29 червня 2007 р. Ідеться про проголошення загальноєвропейської політики на усунення причин та подолання наслідків міжрелігійного, міжетнічного та міжконфесійного протистояння в Європі. Найбільш важливим досягненням цієї Рекомендації є утвердження в ст. 3 позиції щодо «необхідності примирення свободи вираження поглядів та свободи думки, совісті і релігії в багатокультурних суспільствах. У деяких випадках доведеться встановити обмеження на ці свободи. Відповідно до Європейської конвенції про права людини, будь-які такі обмеження повинні бути передбачені законом, необхідними в демократичному суспільстві і пропорційними цілям» [7]. Наведена норма прямо визначає той факт, що ЄС опікується проблемами міжконфесійного та міжетнічного порозуміння на рівні нагляду за національними політиками різних урядів, визначає необхідність формування такої політики в певних, визначених

органами політичного керівництва ЄС межах. Крім того, Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1805 (2007) підтримує ініціативу ООН щодо «створення нового органу «Альянс цивілізацій» для вивчення і підтримки контактів між ісламськими і так званими «західними» товариствами, проте вважає, що таку ініціативу варто розширити, включивши в неї інші релігії і нерелігійні групи» [7]. Закріплення на нормативно-правовому рівні необхідності пошуку міжконфесійного діалогу не лише в межах християнського віровчення, але і формування спільної політики ЄС щодо інших релігій та реалізації релігійних прав у нетрадиційних для західного суспільства віруваннях означає проголошення позиції ЄС на розширення можливостей для національних урядів у врегулюванні питань міжконфесійного співробітництва.

5. Резолюція № 1510 (2006) «Свобода слова і повага релігійних вірувань» від 28 червня 2006 р., найбільшим досягненням якої варто вважати пряме затвердження необхідності дотримуватися, забезпечувати, гарантувати та захищати органами політичного керівництва ЄС «культурні та релігійні особливості своїх держав-членів. Релігії сприяли формуванню духовних і моральних цінностей, ідеалів і принципів, які утворюють загальноєвропейську спадщину. У зв'язку із цим Асамблея стоїть на засадах досягнення більшої єдності між членами ЄС для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням» [3]. Дана Резолюція

№ 1510 (2006) від 28 червня 2006 р. прямо наголошує на тому, що міжконфесійний діалог і міжконфесійна єдність є запорукою подальших інтеграційних процесів, оскільки вони впливають на формування свідомості європейських націй, а також на формування національних політик щодо гарантування та дотримання релігійних прав і свобод людини і громадянина.

Висновки. У результаті аналізу організаційно-правового забезпечення регулювання міжконфесійного об'єднання в межах ЄС та наявності поліконфесійних релігійних громад варто зауважити нижчезазначене.

Міжконфесійна єдність визначається органами політичного управління ЄС як джерело мирного співіснування різних етносів, які проживають у межах ЄС. У свою чергу, сам міжконфесійний діалог закріплюється як основна детермінанта у сфері утвердження рівності можливостей для розвитку всіх без винятку релігій і вірувань, а також у сфері гарантування релігійних прав та свобод.

Окремо варто зазначити, що національні уряди держав-членів ЄС повинні розробляти політику у сфері утвердження релігійної толерантності так, щоби вона не суперечила вихідним принципам та базовим цінностям ЄС, але водночас органи політичного керівництва ЄС не мають права прямого втручання у внутрішньодержавні справи, проте залишають можливість захисту загальноєвропейських принципів у сфері релігії через судові інстанції ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Договір про функціонування Європейського Союзу: консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/с 83/01). Офіційний вісник Європейського Союзу. № С 83/1. 403 с.
2. Здіорук С., Токман В. Політика ЄС у сфері суспільно-релігійних та державно-церковних відносин. URL: <http://old.niss.gov.ua/monitor/May08/04.htm>.
3. Предварительное издание Резолюция 1510 (2006) «Свобода слова и уважение религиозных верований». URL: [https://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/\[Russian_documents\]/\[2006\]/\[June2006\]/Res1510_rus.doc.asp](https://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/[Russian_documents]/[2006]/[June2006]/Res1510_rus.doc.asp).
4. Рекомендація 1396 (1999) Парламентской Ассамблеи Совета Европы «Религия и демократия». URL: <http://forb.by/node/514>.
5. Рекомендація 1720 (2005) Парламентской Ассамблеи Совета Европы «Образование и религия». URL: [https://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/\[Russian_documents\]/\[2005\]/\[Oct2005\]/Rec1720_rus.asp](https://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/[Russian_documents]/[2005]/[Oct2005]/Rec1720_rus.asp).
6. Рекомендація 1804 (2007) Парламентской Ассамблеи Совета Европы «Государство, религия, светское общество и права человека». URL: [https://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/\[Russian_documents\]/\[2007\]/\[Juin2007\]/Rec1804_rus.asp](https://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/[Russian_documents]/[2007]/[Juin2007]/Rec1804_rus.asp).
7. Рекомендація 1805 (2007) Парламентской Ассамблеи Совета Европы «Святотатство, религиозные оскорбления и враждебные высказывания в адрес лиц в связи с их религией». URL: [https://www.coe.int/t/r/parliamentary_assembly/\[Russian_documents\]/\[2007\]/\[Juin2007\]/Rec1805_rus.asp](https://www.coe.int/t/r/parliamentary_assembly/[Russian_documents]/[2007]/[Juin2007]/Rec1805_rus.asp).
8. Jenkin Ph. God's Continent: Christianity, Islam, and Europe's religious crisis. N. Y.: Oxford University Press, 2007. 352 p.
9. Kaufmann E. Shall the religious in her it the Earth? London: Pro-file Books, 2010. 320 p.